

Tilburg University

Klasse, status en inkomensongelijkheid

Kerstholt, F.T.S.; Luijkx, R.

Published in:

Mens en Maatschappij

Publication date:

1982

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Kerstholt, F. T. S., & Luijkx, R. (1982). Klasse, status en inkomensongelijkheid. *Mens en Maatschappij*, 57(3), 229-252.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Klasse, status en inkomensongelijkheid*

Frans Kerstholt en Ruud Luijkx**

Summary of results

Until Wright and Perrone introduced the marxist class variable in their study on marxist classcategories and income-inequality, the status-attainment theory has been outstandingly dominant in the quantitative studies of social inequality and stratification.

The authors replicated Wright and Perrone's study for the Netherlands. They compared the impact of the marxist classvariable and the occupational statusvariable on income and found that occupational status explains considerably more variance in income than marxist class (31,5% vs. 17,2%).

They found a significant interaction between class and education predicting income for males, even if occupational status, age and job tenure were taken into account. They did also find significant differences in income returns to education between both sex-groups, even within class categories.

1. Theoretisch kader en onderzoeksdoel

De theorievorming over sociale ongelijkheid kent een grote verscheidenheid. In navolging van Erik Olin Wright¹ kunnen globaal twee concepties van ongelijkheid onderscheiden worden. Wright onderscheidt graduele en relationele benaderingen. In de vorm van stratificatiemodellen is de graduele conceptie lange tijd overheersend geweest in de sociale wetenschappen. In deze modellen wordt ongelijkheid vooral beschreven en verklaard in termen van

* Voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel danken de schrijvers H. Adriaansens, J. Hagenaars, Ph. Stouthard en J. van Wezel.

** Beide schrijvers zijn werkzaam bij de Subfaculteit voor Sociaal-Culturele Wetenschappen van de Katholieke Hogeschool te Tilburg. Ruud Luijkx is student-assistent bij de vakgroep Statistiek en Methoden en Technieken van Onderzoek. Frans Kerstholt is wetenschappelijk medewerker bij de vakgroep Algemene Sociologie.

graduele verschillen in opleiding en beroepsstatus. Tegenover deze benadering staat een relationele conceptie van ongelijkheid. In het kader van deze laatste conceptie spreekt men doorgaans van klassen, die gedefinieerd worden op basis van hun gestructureerde verhoudingen tot elkaar. In tegenstelling tot de graduele benadering staan hier kwalitatieve verschillen centraal en niet scores op de één of andere kwantitatieve dimensie (opleiding, status). Wright verduidelijkt de relationele benadering als volgt: 'Classes are not labeled along a continuum from lower to upper; instead they have names such as: capitalist class, working class; lord, serf; ruling class, subordinate class'.² Vanuit relationele klassenconcepties worden de fundamentele structuren van maatschappelijke ongelijkheid als belangenstructuren gezien. Als zodanig beschouwt men hen ook als de bases voor collectieve actie.³

Het invloedrijkste sociologische voorbeeld van de graduele conceptie is het Blau/Duncan-model.⁴ Dit model diende voor een causale analyse van factoren, die varianties in het door individuen bereikte beroepsprestige (socio-economische status) kunnen verklaren. In het model werd de analyse-eenheid gevormd door het individu.

Van een aantal variabelen – opleiding van vader, beroepsstatus van de vader, opleiding van de respondent (zoon!), beroepsstatus van de eerste baan van de respondent – werd met behulp van padanalyse nagegaan of en in welke mate zij van invloed zijn op het bereiken van de beroepsstatus van de respondent in 1962. Beroepsstatus (prestige) werd gemeten met behulp van Duncans socio-economische index (SEI).

Blau en Duncan hebben willen nagaan in hoeverre in de moderne Amerikaanse samenleving beroepsmogelijkheden bepaald worden door ascriptieve elementen ('geboorte' determineert iemands plaats in de beroepshierarchie), en in hoeverre zij bepaald worden door de prestaties die iemand zelf geleverd heeft ('achievement'). Zij kwamen tot de conclusie dat de bereikte beroepsstatus sterker beïnvloed wordt door 'achievement'-factoren dan door ascriptieve factoren. Zij veronderstelden daarbij dat de directe en indirecte effecten van de variabelen 'opleiding vader' en 'beroepsstatus vader' ascriptieve effecten zijn. De directe en indirecte effecten van 'opleiding respondent' en 'beroepsstatus van de eerste baan' werden geacht voor prestaties te staan, die de respondent zelf geleverd heeft ('achievement').⁵

De 'status-attainment'-theorie, waarvan het Blau/Duncan-model de bekendste specificatie is, kan ook gebruikt worden ter verklaring van inkomen. In dat geval moet inkomen als afhankelijke variabele toegevoegd worden. Opleiding en beroepsstatus blijken dan de belangrijkste verklarende factoren voor inkomen.

Het gebruikte verklaringsschema (waarin centraal staat: opleiding → beroep(sstatus) → inkomen) vertoont sterke overeenkomsten met een economische theorie, die eveneens op een graduele conceptie van ongelijkheid is gebaseerd. In deze theorie (de 'human capital'-theorie) worden inkomensverschillen verklaard uit verschillen in produktiviteit, terwijl verschillen in produktiviteit van arbeid voor een belangrijk deel herleid worden tot verschillen in scholing (opleiding).

Vanuit de twee genoemde voorbeelden van de graduele conceptie wordt de moderne samenleving gezien als een 'open' samenleving, waarin het onderwijs het belangrijkste allocatieve mechanisme is. De term 'open' verwijst naar een hoog niveau van verticale mobiliteit. Al dan niet gerealiseerde mobiliteit beschouwt men als in hoge mate afhankelijk van beslissingen, die individuen gedurende hun levensloop genomen hebben. In beide gevallen fungeert daarom het individu als analyse-eenheid.

Empirische toepassingen van de status-attainment-theorie leverden redelijke resultaten op. Met behulp van de Blau/Duncan-variabelen bleek ongeveer 20% van de variantie in inkomens verklaard te kunnen worden. Het is echter duidelijk dat sociologen er goed aan doen naar een krachtiger verklaringsmodel te streven.

Robert Robinson en Jonathan Kelley⁶ hebben daarom in een recent artikel voorgesteld het statusmodel (Blau/Duncan) uit te breiden met variabelen die afkomstig zijn uit 'concurrerende' relationele concepties. In concreto stellen zij voor de klassenbegrippen van respectievelijk Marx en Dahrendorf toe te voegen.

Men verwacht van een dergelijk model een meer genuanceerde verklaring van inkomensongelijkheid. Het kan immers gebruikt worden om de relatieve betekenis van status (Blau/Duncan) en klasse (Marx, Dahrendorf) vast te stellen. Een dergelijke vergelijking zou zich ook tot de relatieve merites van klasse volgens Marx en klasse volgens Dahrendorf kunnen uitstrekken. Het model maakt bovendien vergelijkingen tussen samenlevingen mogelijk, terwijl het eveneens gebruikt zou kunnen worden om verschuivingen op het spoor te komen, die een samenleving in de loop van de tijd doormaakt. Men zou bij de verklaring van inkomensverschillen bijvoorbeeld verschuivingen van een dominantie van klassenfactoren naar een dominantie van statusfactoren (en andersom) kunnen vaststellen. Meer in het algemeen zou dergelijk onderzoek tenslotte aanknopingspunten kunnen verschaffen voor een meer empirisch gefundeerde omschrijving van de ongelijkheidsstructuur van een samenleving in een bepaalde periode. Men gebruikt dan resultaten van onderzoek naar inkomens (-ongelijkheid) voor meer omvattende interpretaties van sociale ongelijkheid.

Robinson en Kelley hebben vergelijkend Amerikaans en Brits materiaal aangedragen dat minstens de suggestie bevat dat hun voorstel mogelijkheden voor vruchtbaar onderzoek opent. Van meer dan een suggestie kan overigens niet gesproken worden; het empirische materiaal vertoont daarvoor enige te belangrijke lacunes.

In het hieronder volgende doen wij verslag van een replicatie van het onderzoek van Erik Olin Wright en Luca Perrone naar marxistische klassencategorieën en inkomensongelijkheid.⁷ De beide marxistische onderzoekers hadden als hoofddoel aan te tonen dat het marxistische verklingsmodel minstens even geschikt is om inkomensongelijkheid te verklaren als het geval is met het gangbare statusmodel. In hun analyse van Amerikaans materiaal hebben zij daarom ook de Blau/Duncan-variabelen betrokken. Omdat wij over vergelijkbaar Nederlands materiaal beschikten, leek een replicatie ons een uitstekend middel om wat meer helderheid op het vlak van de empirische relevantie van klassen- en statusbenaderingen voor de verklaring van inkomensongelijkheid te brengen. Wij hebben de verklarende kracht van de door Wright en Perrone ontwikkelde hypothesen vergeleken voor de Verenigde Staten en Nederland.

Ons belangrijkste doel heeft echter betrekking op de suggestie van Robinson en Kelley om het statusmodel uit te breiden met klassenfactoren. Mede op grond van het Nederlandse materiaal hebben wij willen nagaan in hoeverre op basis van die suggestie een geschikt conceptueel model voor de verklaring van inkomensongelijkheid ontwikkeld kan worden dat bruikbaar is voor de vergelijking van onder meer afzonderlijke samenlevingen.

2.1. De klassentheorie van Wright

De kloof tussen marxistische theorievorming en theoretisch-empirisch onderzoek is vooral onder invloed van het Franse neo-marxisme bijna onoverbrugbaar groot geworden. Niet tevreden met deze situatie heeft de Amerikaanse marxist Erik Olin Wright een klassentheorie ontwikkeld, die in principe vatbaar is voor empirische toetsing. De theorie sluit tegelijkertijd aan bij de neo-marxistische theorievorming. Wright heeft veel van zijn concepten aan Franse auteurs ontleend.⁸

Uitbuitingsverhoudingen vormen het theoretisch vertrekpunt. Uitbuiting is 'a relation of domination within which the people in the dominant position are able to appropriate the surplus labor of people in the subordinate position'.⁹ Klassen worden omschreven als 'common positions within a special kind of contradictory social relations, social relations of production'.¹⁰ Hij

doelt daarmee op intrinsiek-antagonistische posities binnen de produktiesfeer. Op deze wijze wordt het relationele uitgangspunt van de theorie geformuleerd.

De sleutel voor elke klassenanalyse ligt in het decoderen van de historische transformaties van de maatschappelijke produktieverhoudingen. Wright beperkt zich tot de hoogontwikkelde kapitalistische samenleving. Daarin komen volgens hem gelijktijdig twee soorten produktieverhoudingen voor; kapitalistische produktieverhoudingen en de zogeheten eenvoudige warenproduktie.

Bourgeoisie en proletariaat zijn de twee klassen, die geïmpliceerd worden door de kapitalistische produktieverhoudingen. Wright omschrijft de bourgeoisie als degenen, die het kapitalistische produktieproces in drie opzichten volledig beheersen. Zij beheersen de gezagsstructuur van grote ondernemingen (beheersing van de arbeidskracht van anderen). Voorts controleren zij het gebruik van de fysieke produktiemiddelen. In de derde plaats oefenen zij de 'economische eigendom' uit. Hiermee wordt de beslissingsmacht over de investeringen en het accumulatieproces bedoeld. Het proletariaat is in de drie genoemde opzichten volledig uitgesloten van beheersingsmacht over het kapitalistische produktieproces.¹¹

De eenvoudige warenproduktie kent één klasse. Eenvoudige warenproduktie is 'production organized for the market by independent self-employed producers who employ no workers'.¹² Zelfstandigen zonder personeel vormen de kleine burgerij.

Bourgeoisie, proletariaat en kleine burgerij zijn de drie klassen, die in het theoretisch model van Wright een plaats krijgen. Tussen deze klassen plaatst Wright drie clusters van 'tegenstrijdige posities':

1. tussen de bourgeoisie en het proletariaat bevinden zich de managers en het toezichthoudend personeel;
2. tussen de bourgeoisie en de kleine burgerij bevinden zich de kleine ondernemers;
3. tussen het proletariaat en de kleine burgerij bevinden zich de semi-autonome werknemers.

Tegenstrijdige posities worden omschreven als posities, die tegelijkertijd – zij het in wisselende proporties – kenmerken hebben van de klassen waartussen zij geplaatst zijn.

Managers en toezichthoudend personeel nemen op de drie dimensies van de kapitalistische produktieverhoudingen (economische eigendom, beheersing van de fysieke produktiemiddelen, beheersing van de arbeidskracht van anderen) over het algemeen tussenposities in. Daarom hebben zij volgens Wright gelijktijdig bourgeois- en proletarische kenmerken. Hun tegenstrij-

Tabel 2.1. Posities binnen de hedendaagse kapitalistische klassenverhoudingen

Klasse	onderliggende dimensies van klassenverhoudingen		
	economische eigendom		bezit
	beheersing van investeringen en het accumulatieproces	beheersing van de fysieke produktiemiddelen	beheersing van arbeidskracht van anderen
Kapitalisten	+	+	+
Managers en toezichhoudend personeel	±	±	±
arbeiders	-	-	-

+ volledige beheersing; - geen beheersing; ± scores tussen beide polen

dige positie betekent dat zij het fundamentele klassenantagonisme als intern kenmerk hebben.¹³ Dit kan als volgt in een tabel weergegeven worden (zie tabel 2.1). Men dient bij het lezen van de tabel in aanmerking te nemen dat de tussenscores voor zeer verschillende combinaties van bourgeois- en proletarische kenmerken staan. Op grond daarvan staan volgens Wright sommige posities dicht bij de bourgeoisie en andere weer dicht bij het proletariaat. Voor alle tegenstrijdige posities geldt: 'The contradictory quality of a particular position within class relations is a variable rather than an all-or-nothing characteristic'.¹⁴ Deze omschrijving van tegenstrijdige posities is opmerkelijk. Wright houdt vast aan zijn relationele uitgangspunt (het fundamentele klassenantagonisme) en omschrijft niettemin de tegenstrijdigheid van tegenstrijdige posities als een variabel kenmerk.

Over de grenzen van het cluster 'kleine ondernemers' is Wright helaas evenmin erg duidelijk als consistent. De kleinburgerlijke producent wordt kleine ondernemer, waar door toename van het aantal personeelsleden 'the proportion of the social surplus product that is generated by the petty bourgeois family . . . becomes less than half of the total surplus product . . .'.¹⁵ In tegenstelling tot de eerdere omschrijving kunnen kleinburgerlijke producenten dus personeel hebben. De aangegeven grens wordt in de regel namelijk niet al bij een personeelsomvang van één bereikt. De kleine ondernemer wordt lid van de bourgeoisie op het moeilijk vaststelbare punt waar hij en zijn gezin nog maar een kleine fractie van het totale meerprodukt produceren.

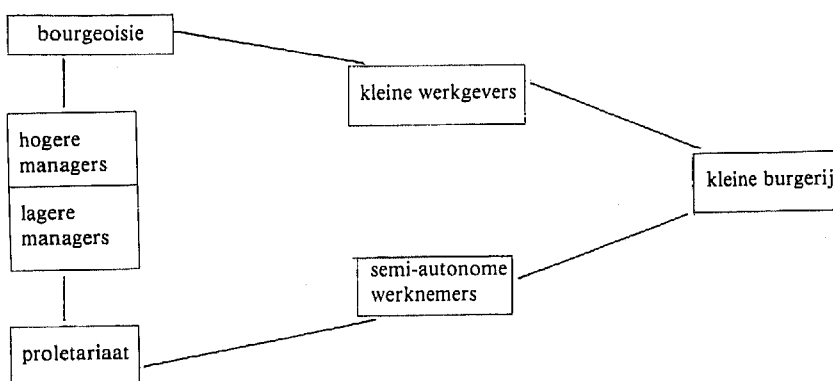
Het cluster 'semi-autonome werknemers' bestaat uit werknemers 'who have a certain degree of real control over their own immediate conditions of work, over their immediate labor process'. Deze niet volledig geproletariseerde werknemers bezetten 'residual islands of petty bourgeois relations of production within the capitalist mode of production itself'.¹⁶

Semi-autonome werknemers hebben een beperkte zeggenschap over wat geproduceerd wordt en als uitvloeisel daarvan ook een beperkte zeggenschap over hoe er geproduceerd wordt (bezit). Wright ziet voorbeelden in 'many positions which are involved in the design and planning of production'.¹⁷ Hij presenteert de ingenieur die produktieprocessen ontwerpt als een concreet voorbeeld. Zijn 'medewerker', de technisch tekenaar, behoort daarentegen tot het proletariaat.

2.2. Het onderzoek van Wright en Perrone

In hun empirisch onderzoek naar inkomensongelijkheid hebben E. Wright en L. Perrone gebruik gemaakt van een tamelijk ruwe versie van het hierboven geschetste model. Zij spitsen hun onderzoek toe op twee klassen (bourgeoisie en proletariaat) en op één cluster van tegenstrijdige posities (managers en toezichhoudend personeel). De gebruikte operationaliseringen wijken nogal af van hetgeen op grond van het theoretisch model in de lijn van de verwachtingen ligt. Uit *tabel 2.2* blijkt, dat Wright en Perrone drie juridische criteria en één niet-juridisch criterium gebruiken. Slechts het criterium wel/geen ondergeschikten op het werk is niet van juridische aard. De in *tabel 2.1* genoemde dimensies hebben geen van alle juridische betekenis! De in het on-

Figuur 2.1. Klassen en tegenstrijdige klassenposities (Wright, 1979)

Tabel 2.2. Operationalisering van een Marxistische klassentypologie (Wright-Perrone, 1977)

	geoperationaliseerde criteria voor klassenpositie			
	zelfstandige	heeft werknemers in dienst	heeft ondergeschikten op het werk	werknemer
1. werkgevers	ja	ja	ja	neen
2. managers	neen	neen	ja	ja
3. arbeiders	neen	neen	neen	ja
4. kleine burgerij	ja	neen	neen	neen

derzoek gebruikte criteria zijn bovendien dichotoom, zodat tussenscores niet mogelijk zijn.

Deze operationalisering heeft gevolgen voor de verdeling van personen over de onderscheiden klassencategorieën. Tot de werkgevers behoren ook de kleine ondernemers, die in het algemene theoretische model tegenstrijdige posities innemen. De 'top corporate executive' in loondienst, die Wright in feite tot de bourgeoisie rekent, valt nu onder de categorie van de managers. De semi-autonome werknemers zijn door de gebruikte operationalisering tot de arbeidersklasse gaan behoren. Het dichotome criterium leidinggeven of niet-leidinggeven maakt het onmogelijk te onderscheiden tussen posities, die dichterbij de bourgeoisie staan en posities, die de arbeidersklasse meer benaderen. Slechts de verder niet onderzochte kleine burgerij is vanuit de algemene theoretische conceptie van Wright adequaat geoperationaliseerd. Wright en Perrone zijn zich overigens zeer goed bewust van de ruwe operationalisering, die vooral uit de aard van het beschikbare empirische materiaal te verklaren is. Dit blijkt al duidelijk uit de terminologie, die zij gebruiken. Zij spreken immers niet van bourgeoisie, maar van werkgevers. In plaats van proletariaat gebruiken zij de aanduiding arbeiders, terwijl de benaming managers in de plaats treedt van de omschrijving managers en toezichthoudend personeel.

Het aantal personen, dat ten gevolge van de ruwe operationalisering duidelijk onjuist geplaatst wordt, is echter gering. De door Wright en Perrone gebruikte operationalisering is daarom voor een eerste benadering zeker aanvaardbaar.

De aldus geoperationaliseerde klassencategorieën worden door Wright en Perrone gebruikt in een empirisch onderzoek naar inkomensongelijkheid. Het is hun bedoeling te laten zien dat marxistische klassencategorieën noodzakelijk zijn voor een goede verklaring van inkomensongelijkheid en vergeleken met de verklaringskracht van gangbare sociologische modellen

minstens gelijkwaardig zijn. Zij hebben met name het oog op klassenspecifieke relaties tussen opleiding en inkomen en formuleren de volgende hypothesen:

1. De klassenpositie heeft tenminste een even groot effect op het individuele inkomen als de beroepsstatus; en dit effect zal niet verdwijnen als status (Duncans SEI) constant gehouden wordt.
2. De klassenpositie heeft een sterke invloed op de wijze waarop de opleiding het inkomen beïnvloedt:
 - a. de toename in inkomen bij verhoging van het opleidingsniveau met één eenheid is bij managers groter dan bij arbeiders en eveneens groter dan bij werkgevers;
 - b. het inkomen van werkgevers is op ieder opleidingsniveau hoger dan dat van managers en het is op ieder opleidingsniveau eveneens hoger dan dat van arbeiders.

In vergelijking met arbeiders verwachten Wright en Perrone voor managers een relatief sterk toenemend inkomen bij verhoging van opleiding. Zij baseren deze verwachting op de gecombineerde werking van twee samenhangen. In de eerste plaats wijzen zij erop dat de managershiërarchie gekenmerkt wordt door 'elaborate incentive structures'. Op grond hiervan leveren stijgingen binnen de managershiërarchie nogal forse inkomenstoenames op, waarvoor binnen de arbeidersklasse geen equivalent bestaat. In de tweede plaats veronderstellen zij een sterke relatie tussen opleiding en positie binnen de managershiërarchie. Voor werkgevers verwacht men dat opleiding slechts indirect van belang is voor de verklaring van inkomen. Bedrijfsomvang wordt als belangrijkste factor beschouwd. Men verwacht geen sterke invloed van opleiding op inkomen als gevolg van de samenhang tussen opleiding en bedrijfsgrootte. De hypothese is gebaseerd op de gedachte dat de uitoefening van economische eigendom (werkgevers) en de uitoefening van bezit (werkgevers en managers) de relaties tussen opleiding en inkomen beïnvloeden.

3. Met betrekking tot inkomensverschillen tussen mannen en vrouwen:
 - a. de toename in inkomen bij verhoging van het opleidingsniveau met één eenheid is bij mannen groter dan bij vrouwen;
 - b. het inkomen van mannen is op ieder opleidingsniveau hoger dan dat van vrouwen;
 - c. binnen de klassencategorieën verdwijnen de onder *a* en *b* voorspelde verschillen tussen mannen en vrouwen voor een groot gedeelte.
4. Met betrekking tot inkomensverschillen tussen blanken en negers worden dezelfde verwachtingen uitgesproken als onder 3. In plaats van mannen moet nu blanken gelezen worden en negers komt in de plaats van vrouwen.

Met behulp van de hypothesen 3 en 4 willen Wright en Perrone laten zien dat het marxistische klassenperspectief ook bij de analyse van seksisme en racisme goede diensten kan bewijzen. De hypothesen *a* en *b* zijn gebaseerd op de resultaten van reeds verricht onderzoek. De strekking van de hypothesen 3.c en 4.c is, dat seksisme en racisme voor een groot gedeelte werken via de verdeling van seksen en rassen over klassencategorieën.

Bij de toetsing van deze hypothesen zijn de volgende variabelen gebruikt: klasse, beroepsstatus, bruto jaarinkomen, dienstdtijd (in de huidige werkkring), leeftijd, ras en geslacht.

In de analyse werden alleen mensen betrokken die meer dan 35 uur per week werkzaam waren. Boeren werden vanwege meetproblemen met betrekking tot het inkomen van de analyse uitgesloten. De analyses werden uitgevoerd op de datasets van de 'Quality of Employment Survey' (1973) en de 'Survey of Working Conditions' (1969), uitgevoerd door het centrum voor survey-onderzoek van de Universiteit van Michigan (Ann Arbor).

Analyse van de onderzoeksresultaten bracht Wright en Perrone tot de volgende bevindingen:

1. Klassenpositie blijkt tenminste een even sterke verklarende kracht te hebben als beroepsstatus. Beide variabelen verklaren alleen (enkelvoudige correlatie) ruim 14% van de variantie in inkomen.
2. Bij verhoging van het opleidingsniveau is de toename in inkomen bij managers inderdaad groter dan bij arbeiders. Tegen de verwachting in bleek de toename in inkomen bij verhoging van het opleidingsniveau bij managers significant kleiner dan bij werkgevers ($\alpha = 0,05$).
b. Met uitzondering van de laagste opleidingsniveaus is het inkomen van werkgevers inderdaad hoger dan het inkomen van managers en eveneens hoger dan dat van arbeiders. Hypothese 2.*b* wordt dus gedeeltelijk bevestigd.
N.B. De gevonden verschillen in inkomensniveau verdwijnen niet wanneer de factoren opleidingsniveau, beroepsstatus, leeftijd (door Wright en Perrone gebruikt als benadering van algemene werkervaring) en dienstdtijd (in de huidige werkkring) constant gehouden worden.
3. De hypothesen met betrekking tot inkomensverschillen tussen mannen en vrouwen worden bevestigd.
4. Hetzelfde geldt voor de hypothesen met betrekking tot inkomensverschillen tussen blanken en negers.

Wright en Perrone concluderen dat marxistische klassencategorieën voor de verklaring van inkomensverschillen een belangrijke waarde hebben. Zij kunnen concurreren met verklaringen waarin beroepsstatus de belangrijkste

factor is en zijn uitgesproken superieur aan verklaringen in termen van geslacht (bevestiging van hypothese 3.c) en ras (bevestiging van hypothese 4.c). De auteurs suggereren dat seksisme en racisme inderdaad vooral de verdeling van personen over klassencategorieën bepalen.

3.1. Opzet van het onderzoek

Ons onderzoek is in hoofdzaak een replicatie geweest van het onderzoek van Wright en Perrone. Voorzover dat mogelijk bleek, zijn hypothesen op de Nederlandse situatie beproefd. Omdat ons materiaal geen data met betrekking tot ras bevatte, was toetsing van de hypothesen 4.a, 4.b en 4.c van Wright en Perrone niet mogelijk. De overige hypothesen bleken wel toetsbaar. Wij hebben dus de hypothesen 1, 2.a, 2.b, 3.a, 3.b en 3.c getoetst.¹⁸ Voor de formulering van de hypothesen zie men de vorige paragraaf.

Wij hebben één hypothese toegevoegd. Deze hypothese heeft betrekking op de afzonderlijke bijdragen die de 'status-attainment'-theorie en de klassentheorie van Wright aan de verklaring van inkomensongelijkheid kunnen leveren. Bovendien is zij gericht op de gezamenlijke verklarende kracht van beide theorieën. Deze hypothese is toegevoegd met het oog op de suggestie van Robinson en Kelley om te streven naar een meer genuanceerd verklingsmodel van (inkomens-)ongelijkheid, dat zowel klassen- als statusvariabelen bevat. Hypothese 1.a luidt:

Zowel de variabelen van de 'status-attainment' theorie als de variabelen van de klassentheorie van Wright en Perrone hebben een eigen direct effect op het individuele inkomen.

Bij de toetsing van hypothese 1.a vormen de variabelen opleiding en beroepsstatus de operationalisering van de 'status-attainment' theorie en de variabele klasse de operationalisering van de klassentheorie.

3.2. De data-set

Ons onderzoek is een secundaire analyse. Wij hebben gebruik gemaakt van het databestand van het survey-onderzoek 'Kwaliteit van de Arbeid' (Zanders, e.a. 1977). Voor ons was het bijzonder plezierig dat deze survey zelf een replicatie was van een Amerikaans survey-onderzoek (Quin e.a., 1973) dat de databasis vormde voor de analyse van Wright en Perrone.

Wij hebben onze analyse beperkt tot respondenten met een volledige werkkring (minstens een vijfendertigjarige werkweek). Boeren en landarbeiders zijn niet in de analyse betrokken, omdat betrouwbare gegevens over het inkomen van deze groepen ontbreken.

3.3. Operationalisering

Voor twee variabelen hebben wij noodgedwongen operationaliseringën gebruikt, die afwijken van de operationaliseringën van Wright en Perrone. De laatstgenoemde auteurs hebben gebruik gemaakt van Duncans socio-economische index (SEI). Omdat een vergelijkbare beroepsprestigeschaal voor Nederland niet voorhanden is, hebben wij de ARBI/ARBVO-beroepsniveauschaal gebruikt.¹⁹ Deze schaal is gebaseerd op de moeilijkheidsgraad van beroepen. Voor inkomen hebben wij het netto jaarsalaris genomen, waar Wright en Perrone met het bruto jaarinkomen gewerkt hebben.²⁰

3.4. De gebruikte statistische methode

Voor de vergelijking van klasse met beroepsstatus (en opleiding) – dat is dus bij de toetsing van hypothesen 1. en 1.a – worden de coëfficiënten van de regressie van inkomen op de verschillende combinaties van onafhankelijke variabelen geschat met behulp van de gewone kleinste kwadratenmethode (OLS).

Bij de analyse van klassen-invloeden op de relatie tussen opleiding en inkomen (de hypothesen 2.a en 2.b) wordt eerst getoetst of er een interactie-effect bestaat. Dat wil zeggen dat nagegaan wordt of de inkomensstroom per opleidingsseenheid bij de ene klasse significant verschilt van die bij de andere klasse. Als er geen interactie-effect is, wil dat zeggen dat het geschatte inkomensverschil tussen de klassen op elk opleidingsniveau constant is. In dat geval wordt vervolgens getoetst of dit geschatte inkomensverschil significant van nul verschilt.²³ Voor de analyse van verschillen tussen mannen en vrouwen (de hypothese 3) wordt een analoge werkwijze gevolgd.

4.1. Resultaten en conclusies

Hypothese 1

De hypothese dat de klassenpositie een minstens even groot effect heeft op het individuele inkomen als de beroepsstatus moet voor Nederland verworpen worden. De hypothese is alleen voor mannen getoetst. Beroepsstatus verklaart 31,5% van de variantie in inkomen (tabel 4.1, regel 6). Onder constanthouding van klasse is dit 22,2%.²⁴ Klasse daarentegen verklaart 17,2% van de variantie in inkomen (tabel 4.1, regel 7). Onder constanthouding van beroepsstatus is dit 6%.²⁵

Wright en Perrone kwamen op grond van de Amerikaanse onderzoeksresultaten tot aanvaarding van de hypothese.²⁶ Wij nemen niet aan dat de ge-

vonden verschillen tussen de Verenigde Staten en Nederland een artefact zijn van de door ons gebruikte operationalisering van beroepsstatus.

Wij menen daarom dat er sprake is van een duidelijk verschil tussen de Amerikaanse en de Nederlandse samenleving. In Nederland blijken statusfactoren veel belangrijker te zijn voor de verklaring van inkomensongelijkheid dan in de Verenigde Staten het geval is. Daarbij dient bedacht te worden dat de verklarende kracht van klassenpositie voor beide landen ongeveer op hetzelfde niveau ligt.

Het voorgaande geeft steun aan de opvatting dat de Nederlandse samenleving verhoudingsgewijs sterk statusgevoelig is. Deze statusgevoeligheid kan heel wel in de moderne Nederlandse arbeidsverhoudingen doorgewerkt hebben en via die doorwerking invloed op de inkomensverhoudingen gekregen hebben. Twee kenmerken van de Nederlandse arbeidsverhoudingen maken dit niet onwaarschijnlijk. In de eerste plaats kan hier gewezen worden op het feit dat in Nederland inkomens veel vaker worden vastgesteld met behulp van de methode van functieclassificatie. Het gebruik van functieclassificatie kan heel goed het onbedoelde effect hebben dat de verdeling van inkomens sterk beïnvloed wordt door bestaande statusverschillen. Op zich geeft functieclassificatie immers niet veel meer dan de schijn van wetenschappelijke objectiviteit.²⁷ In de tweede plaats kan ook het feit van belang zijn, dat een zeer hoog percentage Nederlandse werknemers onder enigerlei collectieve loonregeling valt (cao's e.d.). In het kader van collectieve loonregelingen worden namelijk makkelijk afspraken over inkomens en inkomensverhoudingen gemaakt, die afwijken van wat op een 'vrije' arbeidsmarkt tot stand zou zijn gekomen. De kans dat ook statusbepaalde overwegingen van billijkheid een aanmerkelijke rol gaan spelen, is niet denkbeeldig. Regelingen, die aanvankelijk bij uitstek de uitdrukking van klassenverhoudingen waren, kunnen zich dus ontwikkelen tot regelingen, die voor een aanzienlijk deel de uitdrukking van statusverhoudingen zijn. Wij vermoeden, dat dit met collectieve loonregelingen het geval is.²⁸

Hypothese 1.a

De hypothese dat zowel de variabelen uit de 'status-attainment' theorie als de variabelen uit de klassentheorie van Wright en Perrone een eigen direct effect hebben op het individuele inkomen kan aanvaard worden. Beroepsstatus en opleiding verklaren 34,6% van de variantie in inkomen (*tabel 4.1*, regel 9). Onder constanthouding van klasse is dit 26,2%.²⁹ Klasse verklaart 17,2% van de variantie in inkomen (*tabel 4.1*, regel 7). Onder constanthouding van beroepsstatus en opleiding is dit 6,6%.³⁰ Het directe effect van de 'status-attainment' variabelen is aanzienlijk groter dan dat van de klassen-

variabele van Wright en Perrone.

De hypothesen 2 en 3 zijn voor vrouwen en mannen afzonderlijk getoetst. In de steekproef kwamen slechts 12 vrouwelijke werkgevers voor. Wij hebben daarom vergelijkingen van de categorie vrouwelijke werkgevers met vrouwen in beide andere klassenposities (managers en arbeiders) achterwege gelaten.

Hypothese 2.a

Mannen: De voorspelde inkomenstoename bij verhoging van opleiding met één eenheid bedraagt voor werkgevers f 1 993, voor managers f 3 090, en voor arbeiders f 1 463 (zie *tabel 4.3*). Onder constanthouding van beroepsstatus, leeftijd en diensttijd bedraagt de voorspelde inkomenstoename voor één eenheid opleiding respectievelijk f 2 578, f 2 247 en f 1 225 (zie *tabel 4.5*). De verschillen tussen managers en arbeiders zijn zowel zonder als met constanthouding significant ($t = 6,18$ en $t = 3,14$); zie de *tabellen 4.4* en *4.6*. Dit was ook bij Wright en Perrone het geval. Tussen werkgevers en managers bestaat geen significant verschil ($t = 1,22$ zonder en $t = 0,41$ met constanthouding; zie de *tabellen 4.4* en *4.6*).

Ook Wright en Perrone hebben dit onderdeel van de hypothese moeten verwerpen. Zij vonden echter een significant verschil in de niet voorspelde richting.

Zowel voor de Verenigde Staten als voor Nederland geldt dus dat de coëfficiënt van de regressie van inkomen op opleiding voor werkgevers groter is dan in vergelijking met managers verwacht werd. De moderne kapitalist blijkt, waar het om de verklaring van inkomensverschillen gaat, opleidingsafhankelijker dan Wright en Perrone verwachtten. Een centrale variabele uit de status-attainment theorie (opleiding) blijkt ook voor de verklaring van inkomensverschillen tussen werkgevers verrassend belangrijk te zijn.

Vrouwen: De voorspelde inkomenstoename bedraagt voor managers f 599 en voor arbeiders f 1 375 per eenheid opleiding (zie *tabel 4.3*); onder constanthouding van beroepsstatus, leeftijd en diensttijd is dit respectievelijk minus f 10 en f 870 (zie *tabel 4.5*). Het verschil is zowel zonder als met constanthouding niet significant ($t = 1,55$ en $t = 1,79$; zie de *tabellen 4.4* en *4.6*).

Gezien de niet-significante verschillen tegen de voorspelde richting in moet de hypothese verworpen worden. Binnen de categorie vrouwen werkt de klassenstructuur dus niet als door Wright en Perrone voorspeld was. De gevonden resultaten kunnen het gevolg van de ruwe operationalisering van klasse zijn. Het lijkt overigens zeer aannemelijk dat vrouwen binnen klassen andere posities innemen dan mannen.

Hypothese 2.b

Voor mannen geldt dat het voorspelde inkomen van werkgevers op elk opleidingsniveau hoger is dan dat van managers, terwijl het voorspelde inkomen van de laatstgenoemde categorie steeds hoger is dan dat van arbeiders. Voor vrouwen hebben wij gevonden dat het voorspelde inkomen van managers op elk opleidingsniveau hoger is dan dat van arbeiders (vrouwelijke werkgevers zijn niet in de vergelijkingen betrokken). De hypothese wordt dus aanvaard (zie *figuur 4.1* en *4.2*).

Hypothese 3.a

De voorspelde inkomenstoename bij verhoging van het opleidingsniveau is voor mannen significant hoger dan voor vrouwen (respectievelijk f 2 684 en f 1 372; $t = 3,26$; zie de *tabellen 4.3* en *4.4*). Dit is tevens het geval onder constanthouding van beroepsstatus, leeftijd en diensttijd (respectievelijk f 1 971 en f 691; $t = 2,89$; zie de *tabellen 4.5* en *4.6*). De hypothese wordt dus aanvaard.

Hypothese 3.b

Het voorspelde inkomen van mannen is op elk opleidingsniveau hoger dan dat van vrouwen (zie *figuur 4.3*).

Hypothese 3.c

Managers: Binnen de managerscategorie is de voorspelde inkomenstoename bij verhoging van het opleidingsniveau voor mannen significant groter dan voor vrouwen (respectievelijk f 3 090 en f 599; $t = 2,78$; zie de *tabellen 4.3* en *4.4*). Ook onder constanthouding van beroepsstatus, leeftijd en diensttijd is dit nog steeds het geval (f 2 247 en minus f 10; $t = 2,51$; zie de *tabellen 4.4* en *4.6*). Het voorspelde inkomen van mannen blijft op ieder opleidingsniveau hoger dan dat van vrouwen.

Arbeiders: De voorspelde inkomenstoename is hier voor mannen f 1 463 en voor vrouwen f 1 375. Dit verschil is niet significant ($t = 0,24$; zie de *tabellen 4.3* en *4.4*). Onder constanthouding zijn de voorspelde inkomenstoename per opleidingsniveau f 1 225 en f 870. Ook dit verschil is niet significant ($t = 0,81$; zie de *tabellen 4.5* en *4.6*).

Ook hier blijft het voorspelde inkomen van mannen op elk opleidingsniveau hoger dan dat van vrouwen. De suggestie van Wright en Perrone dat seksisme vooral de verdeling over klassencategorieën zou bepalen gaat in ieder geval voor Nederland niet op.

Een aantal opmerkingen zijn ons inziens gerechtvaardigd. In de eerste plaats

is uit onze replicatie van het onderzoek van Wright en Perrone gebleken dat de suggestie van Robinson en Kelley zeer zinvol is. Bij de verklaring van inkomensongelijkheid doen sociologen er verstandig aan een uitgebreid model te hanteren dat behalve variabelen uit de 'status-attainment' theorie ook klassen-variabelen bevat. De verklaringskracht van het model blijkt op die manier toe te nemen. Bovendien kunnen genuanceerde verklaringen gegeven worden en blijkt het mogelijk verschillen tussen samenlevingen in de geaardheid van sociale ongelijkheid op het spoor te komen. Zo vonden wij interessante aanwijzingen dat inkomensongelijkheid in Nederland meer bepaald wordt door statusfactoren dan in de Verenigde Staten het geval is. Dergelijke bevindingen kunnen belangrijke aanknopingspunten voor verdere macrosociologische bespiegelingen en daarop gebaseerd onderzoek leveren.

Het lijkt ons daarom alleszins zinvol om op de ingeslagen weg voort te gaan. Het zou met name interessant zijn de klassencategorieën nog eens meer in overeenstemming met de klassentheorie van Wright te operationaliseren. Bovendien zou in de toekomst bij dergelijk onderzoek – zowel in Nederland als daarbuiten – meer gebruik gemaakt moeten worden van internationaal gestandaardiseerde meetinstrumenten.

4.2. Tabellen en figuren

Tabel 4.1. Vergelijking van de verklarende kracht van status en klasse (N = 1149)

variabelen in de regressievergelijking	gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (afhankelijke variabele is inkomen) (1)					R ²
	opleiding (2)	leeftijd (3)	status (4)	werkgever-dummy (5)	manager-dummy (6)	
1. alle variabelen	,354	,307	,221	,111	,150	,473
2. opleiding	,510	–	–	–	–	,260
3. opleiding en leeftijd	,557	,389	–	–	–	,409
4. opleiding, leeftijd en status	,356	,336	,286	–	–	,450
5. opleiding, leeftijd en klasse	,497	,336	–	,145	,191	,451
6. status	–	–	,562	–	–	,315
7. klasse	–	–	–	,223	,392	,172
8. status en klasse	–	–	,471	,130	,204	,356
9. opleiding en status	,238	–	,400	–	–	,346
10. opleiding en klasse	,438	–	–	,209	,260	,347
11. opleiding, status en klasse	,252	–	,299	,156	,196	,389

Tabel 4.2. Correlatiematrix van de variabelen uit tabel 4.1

variabelen	2	3	4	5	6	gemiddelde
1. inkomen	,510	,321	,562	,153	,352	23518
2. opleiding		-,121	,681	-,023	,297	3,233
3. leeftijd			,098	,159	,118	39,185
4. status				,127	,365	4,010
5. werkgeversdummy					-,179	,038
6. managerdummy						,445

Tabel 4.3. De regressie van inkomen op opleiding

	constante	ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënt	N
1. mannen	14.827	2.684	1.159
2. werkgevers	24.245	1.993	48
3. managers	15.479	3.090	515
4. arbeiders	15.668	1.463	596
5. vrouwen	10.472	1.372	227
6. managers	16.235	599	53
7. arbeiders	9.518	1.375	174

Tabel 4.4. t-waarden van verschillen in regressiecoëfficiënten*

	t-waarde voor de verschillen in de regressiecoëfficiënten (opleiding)	t-waarde voor inkomensverschil
<i>mannen</i>		
1. werkgevers vs managers	1,22	4,28
2. werkgevers vs arbeiders	1,12	10,12
3. managers vs arbeiders	6,18	—
<i>vrouwen</i>		
4. managers vs arbeiders	1,55	5,99
5. mannen vs vrouwen	3,26	—
<i>managers</i>		
6. mannen vs vrouwen	2,78	—
<i>arbeiders</i>		
7. mannen vs vrouwen	,24	12,65

* Als de t-waarde voor het verschil in de regressiecoëfficiënten niet significant is ($\alpha = 0,05$), wordt de t-waarde voor het inkomensverschil ook vermeld.

Tabel 4.5. De regressie van inkomen op opleiding, status, leeftijd en diensttijd

ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten						
	constante	opleiding	status	leeftijd	diensttijd	N
1. <i>mannen</i>	393	1.971	1.620	219	2.644	1.149
2. werkgevers	-4.158	2.578	1.307	317	5.516	44
3. managers	-2.511	2.247	1.895	268	1.987	511
4. arbeiders	6.812	1.225	1.072	126	2.326	594
5. <i>vrouwen</i>	3.178	691	1.226	172	1.312	227
6. managers	5.759	- 10	1.217	220	2.220	53
7. arbeiders	3.691	870	935	151	1.271	174

Tabel 4.6. t-waarden van verschillen in de regressiecoëfficiënten*

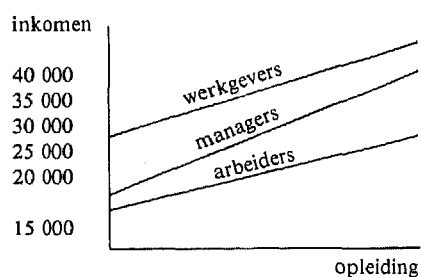
t-waarden voor verschillen in coëfficiënten					
	opleiding	status	leeftijd	diensttijd	t-waarde voor inkomensverschil
<i>mannen</i>					
1. werkgevers vs managers	,41	,66	,43	,55	1,70
2. werkgevers vs arbeiders	2,16	,35	2,17	,64	—
3. managers vs arbeiders	3,14	2,12	3,53	,34	—
<i>vrouwen</i>					
4. managers vs arbeiders	1,79	,39	1,20	,72	4,11
5. mannen vs vrouwen	2,89	,85	,87	1,10	—
<i>managers</i>					
6. mannen vs vrouwen	2,51	,47	,46	,09	—
<i>arbeiders</i>					
7. mannen vs vrouwen	,81	,31	,46	,87	8,80

* Als de t-waarde voor het verschil in regressiecoëfficiënten (opleiding) niet significant ($\alpha = .05$) is, wordt de t-waarde voor het inkomensverschil ook vermeld.

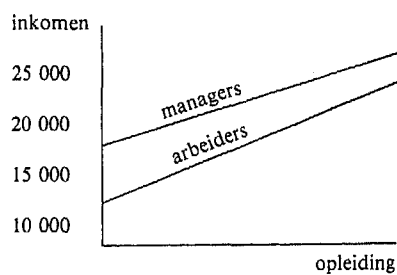
Tabel 4.7. Gemiddelden (en standaarddeviaties) van de variabelen

	inkomen	opleiding	status	leeftijd	diensttijd langer dan 5 jaar (%)
<i>totaal</i>	22 005 (9 617)	3,21 (1,75)	3,95 (1,54)	37,4 (12,6)	58,4
<i>mannen</i>	23 495 (9 683)	3,20 (1,82)	4,01 (1,58)	39,4 (12,1)	64,5
<i>vrouwen</i>	14 778 (4 842)	3,22 (1,38)	3,67 (1,28)	27,6 (10,3)	28,1
<i>werkgevers</i>	26 927 (12 646)	2,78 (1,60)	4,52 (1,63)	45,8 (12,9)	88,4
<i>mannen</i>	30 225 (11 928)	2,95 (1,67)	4,79 (1,55)	47,8 (12,9)	93,0
<i>vrouwen</i>	13 733 (3 538)	2,00 (,85)	2,75 (,89)	36,0 (8,0)	66,7
<i>managers</i>	26 467 (10 421)	3,76 (1,82)	4,63 (1,35)	39,9 (11,4)	70,8
<i>mannen</i>	27 299 (10 440)	3,80 (1,86)	4,65 (1,40)	40,8 (10,9)	74,5
<i>vrouwen</i>	18 381 (5 765)	3,66 (1,38)	4,40 (,81)	30,7 (11,5)	34,5
<i>werknemers</i>	18 329 (6 750)	2,82 (1,60)	3,41 (1,45)	34,8 (12,8)	46,6
<i>mannen</i>	19 665 (6 799)	2,71 (1,64)	3,38 (1,49)	37,3 (12,5)	53,3
<i>vrouwen</i>	13 753 (4 045)	3,17 (1,36)	3,49 (1,32)	26,1 (9,6)	23,6

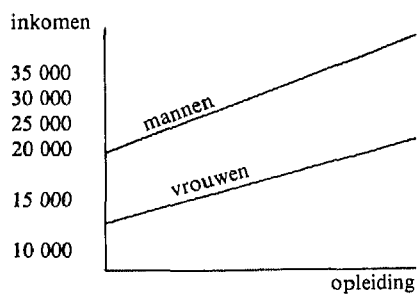
Figuur 4.1. (mannen)

Figuur 4.2. (vrouwen)

Figuur 4.3. Mannen en vrouwen. Regressielijnen van inkomen op opleiding

Noten

1. Zie Erik Olin Wright, *Class Structure and Income Determination*, New York, 1979, p. 5-8.
2. E. Wright, a.w., p. 6.
3. Niet-marxistische auteurs – onder wie Max Weber en Dahrendorf – hebben ook relationele klassentheorieën geformuleerd. Het onderscheid tussen relationele en graduele benaderingen valt daarom niet samen met de tegenstelling tussen marxistische en niet-marxistische theorieën. Er is nauwelijks iets op tegen om de indeling van Wright op te vatten als een omschrijving van een klassebenadering tegenover een statusbenadering. In dat geval dreigt echter één ernstig misverstand. Men zou namelijk de opvattingen van Weber over standenongelijkheid tot de statusbenadering kunnen rekenen. Dit zou onjuist zijn. Webers ideeën over standen maken deel uit van een klassebenadering.
Frank Parkin stelt ons inziens zeer terecht: 'that Weber generally understood statusgroups to be social formations which arose *within* broad class categories; they were never thought of as equivalent to classes in their own right'. Frank Parkin, 'Social Stratification', in: Tom Bottomore en Robers Nisbet (red.), *A History of Sociological Analysis*, Londen, 1978, p. 604.
Vergelijk ook F. Kerstholt, 'De traditie van klassieke klassenanalyse', *Sociologische Gids*, 1982, 1, p. 51-52.
4. De ondertussen klassieke vindplaats is Peter M. Blau en Otis D. Duncan, *The American Occupational Structure*, New York, 1967.
5. P. Blau en O. Duncan, a.w., p. 163-177.
6. Robert V. Robinson en Jonathan Kelley, 'Class as conceived by Marx and Dahrendorf: Effects on Income Inequality and Politics in the United States and Great Britain', *American Sociological Review*, 44, 1979, p. 38-58.
7. Erik Olin Wright en Luca Perrone, 'Marxist Class Categories and Income Inequality', *American Sociological Review*, 42, 1977, p. 32-55.
8. Wright heeft zijn theorie oorspronkelijk ontwikkeld op basis van een kritische analyse van het werk van de Frans-Griekse marxist Nicos Poulantzas. De concepten produktiewijze, bezit en economische eigendom hebben in de theorie van Wright betekenissen, die de invloed van het Franse neo-marxisme verraden. Zie Erik Olin Wright, *Class, Crisis and the State*, Londen, 1978, p. 30-61.
9. Erik Olin Wright, *Class Structure and Income Determination*, New York, 1979, p. 15.
10. E. Wright, a.w., p. 20.
11. E. Wright, a.w., p. 24-25.
12. E. Wright, a.w., p. 26.
13. E. Wright, a.w., p. 41.
14. E. Wright, a.w., p. 42.
15. E. Wright, a.w., p. 45.
16. E. Wright, a.w., p. 46-47.
17. E. Wright, a.w., p. 47.
18. Bij de toetsing van de hypothesen 2.a en 3.a moeten idealiter alle factoren constant gehouden worden, die als oorzaken van opleiding te beschouwen zijn. Als zodanig valt te denken aan sociale herkomst en intelligentie. Men mag immers verwachten, dat deze factoren een opwaartse vertekening bewerkstelligen van de regressie van inkomen op opleiding. Helaas beschikken wij evenmin als Wright en Perrone over materiaal met betrekking tot deze factoren. Onderzoek (Duncan 1979, Blau en Duncan, 1967, Jencks, 1972) heeft echter aangetoond dat de bedoelde vertekening niet groot is.
Onder de veronderstelling dat de vertekening voor de te vergelijken groepen (klassencatego-

rieën en seksen) ongeveer even groot is, blijkt zelfs een redelijke toetsing mogelijk. De vertekening in het verschil tussen regressiecoëfficiënten zal dan immers kleiner zijn dan de vertekening in de regressiecoëfficiënten van de te vergelijken groepen.

De vraag is derhalve of er significante verschillen in regressiecoëfficiënten bestaan. Een tweede manier om de hypothesen 2.a en 3.a te toetsen berust op constanthouding van alle factoren, die na opleiding komen en die een significante invloed hebben op inkomen. Dergelijke factoren zijn beroepsstatus, leeftijd (als een benadering van algemene werkervaring (zie ook noot 20) en duur van het huidige dienstverband. Men vergelijkt dan individuen die met uitzondering van klassenpositie (hypothese 2.a) of sekse (hypothese 3.a) in alle opzichten gelijk zijn. De vraag is of onder die condities de regressiecoëfficiënten (inkomen op opleiding) tussen de verschillende klassen of seksen verdwijnen.

De factoren beroepsstatus, leeftijd en duur van het huidige dienstverband worden ook constant gehouden bij de toetsing van de hypothesen 2.b, 3.b en 3.c.

Zie: O.D. Duncan, 'Inheritance of poverty or inheritance of race?', in: D.P. Moynihan (red.), *On Understanding Poverty*, New York, 1969, p. 85-109; P. Blau en O.D. Duncan, a.w.; C. Jencks e.a., *Inequality*, New York, 1972.

19. Onderzoekresultaten van Goldthorpe en Hope geven ons echter argumenten om aan te nemen dat onze operationalisering van beroepsstatus vergelijkbaar is met die van Wright en Perrone. Goldthorpe en Hope vonden dat beroepsprestige beschouwd mag worden als een lineaire combinatie van levensstandaard, macht en invloed, kwalificaties (diploma's) en de maatschappelijke waarde van het beroep. Als men er vanuit gaat dat de kwalificaties het beroepsniveau goed weerspiegelen, dan blijkt het beroepsniveau niet zo'n slechte indicator voor beroepsprestige. Goldthorpe en Hope vonden namelijk ook hoge correlaties van kwalificatie met de andere door hen onderscheiden dimensies (.75 tot .87).

Stewart, Prandy en Blackburn laten zien, dat beroepsprestigeschalen hoog met elkaar correleren (0,85 tot 0,93).

Onze operationalisering van beroepsstatus heeft tenslotte een duidelijk voordeel boven Duncans SEI. De door ons gebruikte beroepsniveauschaal berust namelijk in tegenstelling tot Duncans SEI niet op inkomen. Omdat inkomen in het onderzoek de afhankelijke variabele is heeft onze operationalisering daarom analytische voordelen ten opzichte van die van Wright en Perrone.

Zie: J.H. Goldthorpe en K. Hope, *The Social Grading of Occupations*, Oxford, 1974; A. Stewart, e.a., *Social Stratification and Occupations*, Londen, 1980, p. 70-87.

20. De variabelen zijn als volgt geoperationaliseerd:

Inkomen: (netto jaarsalaris 1976 in guldens). Voor de schatting van de regressiecoëfficiënten zijn de tussen haakjes vermelde bedragen gebruikt.

< f 10 400	(f 10 000)
f 10 400 - f 15 600	(f 13 000)
f 15 600 - f 20 800	(f 18 200)
f 20 800 - f 26 000	(f 23 400)
f 26 000 - f 31 200	(f 28 600)
f 31 200 - f 36 400	(f 33 800)
f 36 400 - f 41 600	(f 39 000)
f 41 600 - f 46 800	(f 44 200)
f 46 800 - f 57 200	(f 52 000)
> f 57 200	(f 62 400)

Leeftijd: gemeten in jaren.²¹

Geslacht: 0 vrouw; 1 man.

Diensttijd: 0 minder dan 5 jaar in huidige baan; 1 meer dan 5 jaar in huidige baan.

Beroepsstatus: gebruikt is het beroepsniveau aan de hand van ARBI/ARBVO Beroeps-Indeling.

- 1 = zeer eenvoudige arbeid, waarbij geen overleg wordt vereist en welke na een inlooptijd van enkele dagen kan worden verricht.
- 2 = eenvoudige arbeid, waarbij enig inzicht en overleg wordt vereist, doch welke na een inlooptijd van enkele weken kan worden verricht.
- 3 = enigszins ingewikkelde arbeid, waarbij inzicht en overleg alsmede een praktische ervaring van enkele maanden wordt vereist.
- 4 = vrij ingewikkelde arbeid, waarbij overleg en initiatief, een aanmerkelijke praktische ervaring en eventueel enige theoretische kennis wordt vereist.
- 5 = ingewikkelde arbeid, waarvoor een uitgesproken aanleg, een grote praktische ervaring en tevens theoretische kennis wordt vereist.
- 6 = zeer ingewikkelde arbeid, waarvoor een uitgesproken aanleg, een middelbare theoretische scholing en tevens praktische ervaring worden vereist.
- 7 = praktische arbeid op wetenschappelijke grondslag of zuiver wetenschappelijke arbeid.

*Klasse*²²

Werkgever: zij, die niet loonafhankelijk zijn en mensen in dienst hebben.

Manager: zij, die loonafhankelijk zijn en toezicht hebben op andere loonafhankelijken (ondergeschikten).

Arbeider: zij, die loonafhankelijk zijn en geen ondergeschikten hebben.

N.B. Omdat docenten normaliter geen ondergeschikten in loondienst hebben, zijn zij allen toegewezen aan de arbeidersklasse; ook al gaven zij zelf regelmatig op ondergeschikten te hebben.

Opleiding

1. lagere school.
 2. vgl./lavo/lager beroepsonderwijs.
 3. mulo/mavo.
 4. middelbaar beroepsonderwijs.
 5. hbs/mms/gymnasium/atheneum/havo.
 6. hoger beroepsonderwijs.
 7. universiteit/hogeschool.
21. Hier kan opgemerkt worden, dat Wright en Perrone leeftijd gebruiken als een benadering van werkervaring, dat wil zeggen als een variabele, die volgt na opleiding. Het valt echter niet te ontkennen, dat leeftijd ook een cohorteffect weerspiegelt. Dit laatste betekent dat leeftijd ook gezien moet worden als een variabele, die voorafgaat aan opleiding. Een en ander werpt de vraag op of leeftijd wel een correcte benadering van werkervaring is.
22. Klasse wordt gemeten met behulp van de dummy-variabelen werkgever-dummy (D1) en manager-dummy (D2): Werkgever: D1 = 1, D2 = 0; Manager: D1 = 0, D2 = 1; Arbeider: D1 = 0, D2 = 0.
23. Bij de vergelijking van managers en arbeiders wordt eerst het inkomen (INK) geschat met behulp van de variabele opleiding (OPL), de dummyvariabele manager (MAN) en de interactieterm manager x opleiding (MOPL).
- $$\text{INK} = b_0 + b_1\text{OPL} + b_2\text{MAN} + b_3\text{MOPL}.$$

De regressievergelijkingen voor de twee klassen afzonderlijk worden dan als volgt geconstrueerd:

managers: $\widehat{INK} = (b_0 + b_2) + (b_1 + b_3) OPL$

arbeiders: $\widehat{INK} = b_0 + b_1 OPL$

Eerst wordt nu getoetst of de relatie tussen opleiding en inkomen voor managers en arbeiders identiek is: is b_3 gelijk aan 0? Dit gebeurt met behulp van een F-toets (zie onder). Is dit het geval (er is dan geen sprake van een significant interactie-effect) dan wordt het inkomen opnieuw geschat met behulp van de volgende vergelijking: $\widehat{INK} = b_0 + b_1 OPL + b_2 MAN$. Er wordt nu op analoge wijze getoetst of b_2 gelijk is aan nul. Als dit waar is dan is er ook geen inkomensverschil tussen arbeiders en managers (dummy-effect).

Analoog worden managers en werkgevers vergeleken en ook mannen en vrouwen.

De hypothese dat enkele coëfficiënten tegelijkertijd nul zijn (tegen de alternatieve hypothese dat zij niet allemaal nul zijn) kan getoetst worden via:

$$F = \frac{(R_u^2 - R_r^2) / V}{(1 - R_u^2) / (N - K)} \text{ met vrijheidsgraden } V \text{ en } N - k \text{ waarbij:}$$

R_u = multiple correlatiecoëfficiënt voor de regressievergelijking waarin alle onafhankelijke variabelen zijn opgenomen

R_r = multiple correlatiecoëfficiënt voor de regressievergelijking waarin alle variabelen zijn weggelaten, waarvan het effect op nul gesteld wordt

V = aantal weggelaten variabelen

N = aantal waarnemingen

k = aantal onafhankelijke variabelen plus één.

J.H.G. Segers en J.A.P. Hagenaars, *Sociologische Onderzoeksmethoden*, deel II, Assen, 1980, p. 273.

24. De partiële correlatiecoëfficiënt, waarbij de subscripts verwijzen naar *tabel 4.1*.

$$r_{i,36}^2 = \frac{R_{i,36}^2 - r_i^2(s_6)}{1 - r_i^2(s_6)}$$

25. Hier werd de 'multiple partial' correlatiecoëfficiënt gebruikt. Dat is de multiple correlatie tussen een afhankelijke variabele en verschillende onafhankelijke variabelen, onder constanthouding van een of meerdere andere onafhankelijke variabelen (de subscripts verwijzen naar *tabel 4.1*).

$$r_{i(s_6),4}^2 = \frac{R_{i,4s_6}^2 - r_{i4}^2}{1 - r_{i4}^2}$$

26. Onder constanthouding van status verklaart klasse bij Wright en Perrone 10,7% van de variantie in inkomen (partiële correlatie).

27. Ook klassenverschillen (leidinggeven!) werken overigens via functieclassificatie in de richting van inkomensongelijkheid.

28. a. In 1977 viel in Nederland 78% van de werknemers in de nijverheid en de dienstensector onder een CAO (Bron: *Statistisch Zakboek 1981*, tabel V 18, p. 329).

In de Verenigde Staten viel daarentegen in 1974 – het meest recente jaar waarover gegevens beschikbaar zijn – slechts 26,5% van de afhankelijke beroepsbevolking onder een CAO (Bron: OECD, *Collective Bargaining and Government Policies in Ten OECD Countries*, Parijs, 1979, p. 145).

b. In 1978 gold voor ongeveer 33% van de werknemers in bedrijven en instellingen (geen overheid) een systeem van functieclassificatie (Bron: *Rapport van de Loontechnische Dienst inzake de ontwikkeling en toepassing van beloningsmethoden over het jaar 1978*, 's-Gravenhage, 1979, p. 4.) Uitvoerig speurwerk in vele gezaghebbende publikaties over arbeidsverhoudingen in de Verenigde Staten heeft geen vergelijkbare cijfers opgeleverd.

Het onderwerp functieclassificatie wordt hoogstens terloops aangeroerd. Wij hebben daaruit geconcludeerd dat de kwantitatieve verbreiding van functieclassificatie in de Verenigde Staten zeer onbeduidend moet zijn.

29. De 'multiple-partial' correlatiecoëfficiënt, waarbij de subscripts opnieuw naar *tabel 4.1* verwijzen.

$$r_1^2 (24) \cdot 56 = \frac{R_{1 \cdot 2456}^2 - R_{1 \cdot 56}^2}{1 - R_{1 \cdot 56}^2}$$

30. Idem

$$r_1^2 (56) \cdot 24 = \frac{R_{1 \cdot 2456}^2 - R_{1 \cdot 24}^2}{1 - R_{1 \cdot 24}^2}$$